

**Pregledni
članak**

Noževi kulture polja sa žarama iz Hrvatske *Urnfield Culture Knives in Croatia*

Pregledni članak

Prapovijesna arheologija

Review

Prehistoric archaeology

Dr. sc. DUNJA GLOGOVIĆ

Institut za arheologiju

Ulica grada Vukovara 68

HR - 10000 Zagreb

dunja.glogovic@IARH.tel.hr

UDK/UDC 903.8:903.22(497.5)“6377”

Primljeno/Received: 27. 05. 2002.

Prihvaćeno/Accepted: 09. 06. 2002.

U radu se obrađuju brončanodobni noževi po vrstama nalazišta: ostave, grobovi, naselja i pojedinačni nalazi. Najviše je noževa nađeno u ostavama, a najmanje u naseljima brončanoga doba. Datirani su, ovisno o tipskoj pripadnosti, od srednje bronce do Ha B 2/B 3.

Ključne riječi: noževi, kultura polja sa žarama, ostave.

Key words: knives, Urnfield culture, hoards.

Najviše brončanodobnih noževa dolazi iz velikih slavonskih ostava kulture polja sa žarama i, s obzirom na kontekst, riječ je o većim ili manjim ulomcima noževa. Slijedom tih okolnosti, tipološki ih katkada nije moguće atribuirati. Nekoliko je primjeraka noževa nađeno u žarnim grobovima, poglavito u nekropoli Velika Gorica (Zagreb), dva su nađena u okviru naselja i, konačno, posljednja su kategorija pojedinačni nalazi brončanodobnih noževa.

A) Ostave

B e r a v c i. Osam noževa bilo je u ostavi koja je uvrštena u četvrtu fazu (VINSKI-GASPARINI, 1973., 165., 166., T. 108., 20-27), a nož tip Pfatten (Vadena) iz ostave Beravci (T. 3., 6) s oštećenim drškom i dopola očuvanom duljinom oštrice (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 108., 25), istaknut je kao tipičan oblik četvrte faze (VINSKI-GASPARINI, 1973., sl. 5., 11.). Tri noža (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 108., 22-23, 26) bit će tip Pustimč (T. 3., 3-4, 7), ulomak noža (T. 3., 5) sa štapičastim drškom (VINSKI-GASPARINI 1973., T. 108., 24) najviše slični nožu iz Klentnica, ali su noževi ovog oblika definirani kao tip Lešany (ŘÍHOVSKÝ, 1972., 47., br. 154, T. 14., 154) prema nalazu iz istoimene ostave. Noževi tipa Lešany datirani su u mlađu fazu starije kulture polja sa žarama (ŘÍHOVSKÝ, 1972., 48.). Nekoliko primjeraka noževa istog tipa ima jače izvijen vrh i rupicu na spljoštenome dršku, tako da se i drugi nešto bolje očuvani nož (T. 3., 8) iz ostave u Beravcima (VINSKI-GASPARINI,

1973., T. 108., 27) također svrstava u tip Lešany. Zanimljiv je mali nož iz ostave Beravci (T. 3., 2) s gotovo trokutastom oštricom koja je ukošena u odnosu na ručku, očito je to rezač posebne namjene, a inače spada u tip Marefy koji su nešto stariji oblik noževa od dosad spomentih (ŘÍHOVSKÝ, 1972., 18. sq). Još je u Beravcima bio ulomak noža (T. 3., 1) s jezičastom ručkom s prstenom na kraju (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 108., 20). Prstenasti je završetak ručke kod noževa oblikovni element koji se razmjerno rano pojavljuje, ali dolazi i kod mladih noževa stupnja Ha B (GLOGOVIĆ, 2001., 24.).

B o š n j a c i. To je razmjerno mala ostava (24 kom.), koja ide u drugi horizont (VINSKI-GASPARINI, 1983., 654.) ostava ili drugu fazu kulture polja sa žarama (VINSKI-GASPARINI, 1973., 82.). Jedan nož s jezičastom ručkom, koja nije očuvana u punoj dužini s dvije rupice za zakovice, bio je u ostavi Bošnjaci (T. 2., 20). Klinasti presjek i ravni hrbat oštrice svojstva su starijih noževa, primjerice, tipa Stillfried koji dolaze u Ha A 1 stupnju, ali je oblik duga vijeka, a s obzirom na zakovice, nije tipičan za noževe tipa Stillfried (ŘÍHOVSKÝ, 1972., 55.-58.).

B r o d s k i V a r o š. Jedna je od velikih ostava drugoga horizonta iz broskog Posavlja, pa tako ima petnaest primjeraka različitih, pretežito fragmentiranih noževa. Jedan je ulomak (T. 2., 2) prsten sa završetka drške od noža (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 56., 22), jedan je jezičast držak

sa završetkom poput ušice (T. 2., 5) analogan dršku noža koji je navodno bio u ostavi Jurkendorf (MÜLLER-KARPE, 1959., 278., T. 130. B, 8), ali je nestao iz narednih objava iste ostave pod toponimom u originalu tj. *Jurka vas* (GABROVEC, 1983., 72., T. 6., 1-17; ČERČE, ŠINKOVEC, 1995., 197.-202.). Dva ili tri su noža (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 55., 9, 12; T. 56., 23) s jezičastom ručkom tip Dašice (T. 2., 3, 14-15), od kojih je onaj bolje očuvan odabran kao vodeći tip za fazu II (VINSKI-GASPARINI, 1973., sl. 2., 28), jednako kao i nož sa zaobljenim hrptom i širokim jezičastim drškom (VINSKI-GASPARINI, 1973., sl. 2., 27). Taj nož (T. 2., 11) ima jednaki oblik kao noževi tip Riegsee, samo što spomenuti tip ima udubljeno ležište za oplatu na kratkom dršku i rupicu ili dvije za zakovice. Prema tome bi dva ulomka noževa iz brodskovaroške ostave (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 56., 27; T. 55., 11) bili tip Riegsee (T. 2., 7, 13). Ostali su ulomci premali za tipološku atribuciju, a zanimljiv je profilirani čepasti vrh (T. 2., 1) od jezičastog drška (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 56., 21) sličan ulomku iz gradišćanske ostave Drassburg u Austriji (PITTIONI, 1954., sl. 285., 29).

B u d i n š ć i n a je veća ostava mješovitoga sastava iz druge faze (TURK, 1996., 108.; VINSKI-GASPARINI, 1973., 103. sq), a sadržavala je držak noža s tri rupice za zakovice (T. 2., 16) i prstenom na kraju (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 78., 21), tako da je ulomak nemoguće pripisati nekome određenom tipu noževa s prstenastim završetkom drška (GLOGOVIĆ, 2001., 24.).

D a b a r M a r i n a. U ovoj je dalmatinskoj ostavi bio nož (dulj. 11,5 cm) kojemu nedostaje pločasti (?) držak (BATOVIĆ, 1983., 335., T. 49., 1), ima klinasti presjek i u najširem smislu riječi ide u tip Stillfried. Ostava je datirana u stariju kulturu polja sa žarama i sadrži ukupno deset predmeta (GLOGOVIĆ, 2000., 12.).

D o l i n a. Ostava iz Doline je velika sa 114 komada bronce. Jedan je mali ulomak noža (T. 3., 19) bio u ostavi, i to fragment jezičaste ručice sa zakovicom i dijelom prijelaza prema oštrici (dulj. 4,7 cm., tež. 10,1 g), a uspoređen je s istovrsnim nalazima, među ostalim, iz ostava Donja Bebrina, Podcrkavlje, Topličica, Brodski Varoš itd. (SCHAUER, 1974., 108., 119., sl. 10., 3).

D o n j a B e b r i n a. Iz Donje Bebrine potječe razmjerno mala ostava. Pripada trećoj fazi ili trećem horizontu odnosno horizontu Kloštar Ivanić ostava kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj (VINSKI-GASPARINI, 1973., 137.; VINSKI-GASPARINI, 1983., 660.). Nož iz ostave (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 94., 15) ima jezičasti držak s jako istaknutim rubnicima, plitko stepeničasti prijelaz prema blago izvijenom oštrici (T. 2., 22), a pripada tipu Pustiměř (ŘÍHOVSKÝ, 1972., 32. sq). Eponimni lokalitet je žarna nekropola u Moravskoj.

I v a n e c B i s t r a n s k i. Ova je ostava sadržavala 49 predmeta, a datirana je u četvrti horizont ostava tj. horizont Miljana (VINSKI-GASPARINI, 1983., 662.). Nož iz ostave

(VINSKI-GASPARINI, 1973., 165., T. 113., 24) lijep je primjerak noža tipa Stillfried (T. 3., 11), oblik koji ima dug vijek trajanja, a prostire se od sjeverne Italije sve do sjevera Europe. K. Vinski-Gasparini je ovaj nož uvrstila u oblike značajne za fazu IV kulture polja sa žarama (Id., sl. 5., 15).

K a p e l n a. Ostava sadrži pedesetak predmeta, a uvrštena je u horizont Miljana tj. IV. horizont (VINSKI-GASPARINI, 1983., 662.). Fragmentirani nož u ostavi od kojega je očuvan dio jezičaste ručke s tri rupice za zakovice i približno polovica sječiva (dulj. 12,4 cm) koje je ornamentirano isto kao i hrbat noža. Uz gornji rub oštrice teče ukrasna traka s nizom ukucanih polukružica (BULAT, 1967., 10., T. 3., 10; T. 7., 1). Taj ukrasni motiv nalazimo na većim i manjim zakrivljenim noževima različitih oblika držaka (Cf. MÜLLER-KARPE, 1959., T. 170. C, 1; T. 180. F; T. 190. B, 8), a kako nož nije kompletan (T. 1., 4), ne znamo kojeg je oblika, pa se ne može tipski atribuirati.

L o n đ i c a. U maloj ostavi čiji je inventar raznesen, a datirana je u drugu fazu (VINSKI-GASPARINI, 1973., 180.), bio je dio noža od kojega je očuvan samo vrh jezičaste ručke (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 74. B, 6) sa zadržavanjem i čepastim nastavkom (T. 3., 10) istoga tipa kao i kod noža iz ostave Brodski Varoš.

M a č k o v a c. Ostava Mačkovac pripada drugoj fazi kulture polja sa žarama (VINSKI-GASPARINI, 1973., 181.). Jedan je nož klinastoga presjeka s istaknutom grbom na hrptu (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 73., 18) tip Riegsee (T. 3., 16). Drugi nož ima blago izvijeni vrh oštrice (T. 3., 17), što nije osobitost koja bi ga mogla tipski opredijeliti, s obzirom da ima više tipova noževa s takvim oblikom oštrice, a manjka mu držak (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 73., 19). Isti je slučaj i s trećim nožem (T. 3., 18) iz ostave Mačkovac (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 73., 20) s odlomljenim vrhom i završetkom jezičaste ručke s jednom zakovicom.

M a č k o v a c I (Crišnjevi). U nedavno objavljenoj ostavi nalazi se ulomak jezičaste ručke noža s jako profiliranim rubnicima (T. 3., 9). Ulomak je premalen da bi ga se moglo pripisati bilo kojem od noževa s ovakvim tipom ručke (KARAVANIĆ, MIHALJEVIĆ, 2002., 9., T. 5., 2).

M a l i č k a. Ostava nije velika, ali ima prilično zanimljiv dijapazon oblika, nekoliko limova od posude primjerice, a datirana je u drugu fazu odnosno horizont Veliko Nabrđe (BALEN-LETUNIĆ, 1985., 42.). Nož s klinastim presjekom (T. 3., 20) paraleliziran je s nalazima iz ostava Poljanci I, Nova Bingula i Uioara de Sus. Usput napominjemo da ćemo analogno oblikovanu pločicu za pričvršćivanje ručke s natprosječno velikom rupom za zakovicu također naći kod uskog noža iz Pantalice (MÜLLER-KARPE, 1959., T. 1.E, 4). Drugi nož s jezičastim drškom, koji nije očuvan cijeli kao niti oštrica noža (T. 3., 21), blizak je tipu Malhostovice kao i ostalim tipovima noževa s jezičastom ručkom s rupicama za zakovice.

O t o k - P r i v l a k a. Jedna je od velikih slavonskih ostava iz horizonta II ili horizonta Veliko Nabrđe

(VINSKI-GASPARINI, 1983., 654.). Sav metal iz ostave je fragmentiran, a poneki su predmeti namjerno deformirani (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 27., 3a, 28-30, 48). Nož iz ostave (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 27., 14) je samo ulomak s prstenastim zaključkom jezičaste ručke (T. 2., 18). I drugi je nož oštećen (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 27., 15), pa se, kao i prethodni, ne može tipski definirati (T. 2., 19).

P o d c r k a v l j e - S l a v o n s k i B r o d. Ostava je jedna iz skupine mnogobrojnih ostava slavonskobrodskog područja druge faze odnosno horizonta Veliko Nabrđe (VINSKI-GASPARINI, 1983., 654.). Sva četiri noža iz ostave (T. 3., 12-15) su uglavnom samo ulomci jezičastih ručki (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 67., 24-27). Zaobljeni vrh jezičaste ručke, npr. T. 3., 12 atipičan je za noževe koje je obradio Říhovský, dakle za noževe iz Moravske i istočnoalpskoga područja, pa tako i za naše primjerke. Vjerojatno su oni trag veza s rumunjskim prostorom. Naime, na jednak su način oblikovani dršci noževa iz ostava Uioara de Sus (HOLSTE, 1951., T. 46., 46) i Špálnica II (PETRESCU-DÎMBOVIȚA, 1978., T. 149., 295-296).

P o d r u t e. To je mala ostava s trideset komada bronce. Nađena je još u devetnaestom stoljeću, a pripisana je drugoj fazi (VINSKI-GASPARINI, 1973., 189.; TURK, 1996., 108.) kulture polja sa žarama. Očuvan je samo vrh drška noža (T. 2., 17) s prstenom na kraju (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 81. B, 15).

P o l j a n c i I. Ova je ostava sadržavala oko 150 objekata, a među objavljenim materijalom je jedan nož (T. 2., 23) s ravnim hrptom i kratkim jezičastim drškom (VINSKI-GASPARINI, 1973., 183. T. 48., 8). Datirana je u drugu fazu. Sam je nož tip Stillfried (ŘÍHOVSKÝ, 1972., 55.-58.).

P o l j a n c i II ili Poljanci na Savi. Ostava, slučajno iskopana 1965. g., sadržavala je blizu 370 različitih predmeta (BULAT, 1975., 3.-56.), dakle to je velika ostava mješovitoga sastava. Sav je metal fragmentiran, pa tako i noževi iz ostave. Jezičasti držak noža (dulj. 9 cm) s prstenom na zaključku ima kroz rupice za zakovice provedene i smotane limene trake (T. 1., 5), a kao čisti metalni otpad u ostavi je bila i mala potkovasta šipka, ulomak prstena koji je bio na vrhu drška vjerojatno istoga oblika kao spomenut držak noža (BULAT, 1975., 21., T. 2., 8, 11). U ostavi Poljanci II očuvana je oštrica (dulj. 12,5 cm), blago izvijenoga noža (BULAT, 1975., 21., T. 2., 9) neodređenog tipa (T. 1., 6).

T o p l i č i c a I. Pripada skupini velikih ostava mješovitog sastava (TURK, 1996., 101.), a datirana je u drugu fazu. Samo je jedan mali ulomak jezičaste ručke noža bio u ostavi (VINSKI-GASPARINI, 1973., 186., T. 76., 17).

B) Naselja

N o v i g r a d n a S a v i poznato je naselje kulture polja sa žarama (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 2000., 108. sq). U zagrebačkome muzeju nalazi se jedan nož (VINSKI-

GASPARINI, 1973., 182., T. 21., 11) tj. dugačka oštrica s grbom (T. 1., 13) koji bi eventualno mogao pripadati noževima mlađe kulture polja sa žarama, primjerice tipu Hadersdorf (Ha B1/B2). No to su, s obzirom na nedostatak dijela oštrice i ručke kod noža iz Novigrada na Savi, samo nagađanja.

P o g o r i š ć e u O r e š j u D o n j e m. Brončanodobno naselje je istraživano u dva navrata. Nađeni su podovi kuća, ognjišta i obilje keramike, te ulomak noža (T. 1., 14) koji je Balen-Letunić na temelju sličnosti i tipske opredjeljenosti noža iz daljske nekropole datirala u stupanj Ha B 1 (BALEN-LETUNIĆ, 1996., 15., sl. 5., 1).

C) Grobovi

D a l j. Iz daljske je nekropole, čije grobne cjeline nisu očuvane, objavljen jedan nož (T. 1., 12), slomljen po polovici oštrice (VINSKI-GASPARINI, 1973., 178., T. 119., 1) koji po općim odrednicama spada u nož s trnom za nasadivanje ručke, tip Hadersdorf (ŘÍHOVSKÝ, 1972., 61. sq) s izravnom analogijom s nožem tog tipa iz ostave Seeboden (ŘÍHOVSKÝ, 1972., T. 23., 247; vidi gore).

V e l i k a G o r i c a, grob 1/1911. Inventar ovoga, prema Vinski-Gasparini dvojnoga groba (BALEN-LETUNIĆ, 1994., 92.), sadržavao je dva noža: jedan ima jezičastu ručku (dulj. 15,5 cm) s istaknutim rubnicima i dvije rupice za zakovice (T. 1., 8), te produžetkom prema kutastom izrezu oštrice (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 103., 10). U glavnim crtama, to je nož tipa Pfatten ili tip Vadena (Cf. Brežec, Fondo Gombac, grob 158: RUARO LOSERI et al., 1977., 40., T. 16.; Ostava Beravci, vidjeti prethodno). U istome je velikogoričkom grobu bio nož (dulj. 31,5 cm) s punim metalnim drškom, plitko ovalnog presjeka s antenskim završetkom i izvijenom oštricom (T. 1., 11). Ovaj se nož povezuje najčešće s istodobnim antenskim mačevima, kao npr. antenski nož iz nekropole Ruše/Maribor (MÜLLER-KARPE, 1959., 126., T. 118., 21; VINSKI-GASPARINI, 1973., 156.), a datiraju se u kasni Ha B stupanj, a na sjeveru Europe u period V (GEDL, 1984., 58.-61.).

V e l i k a G o r i c a, grob II/1910. Vinski-Gasparini je objavila ovu grobnu cjelinu, koja među inim sadrži ulomak noža s naglašenom rebrasto pojačanom grbom na prijelazu u štapičastu ručku (T. 1., 7). Dio oštrice noža nedostaje, a po očuvanome dijelu je analogan nožu tip Hadersdorf iz groba 71, Klentnice iz faze Klentnice II koja je sinkronizirana s prijelazom stupnja Ha B 1 u Ha B 2 (ŘÍHOVSKÝ, 1972., 62., T. 21., 237).

V e l i k a G o r i c a, grob 3/1916. Grob je bio relativno bogat, bez urne, s mnogo metalnih i keramičkih priloga, a datiran je u 9. st. pr. Kr. (BALEN-LETUNIĆ, 1994., 93.). Nož iz groba ima lagano izvijen vrh s ravnim hrptom koji se produžuje u jezičastu ručku (T. 1., 9), tako da pripada tipu Stillfried kao i noževi iz ostava Bošnjaci, Brodski Varoš, Ivanec Bistranski i Poljanci I (vidjeti prethodno).

V e l i k a G o r i c a, grob 7/1908. Nož s prstenom na vrhu štapičaste ručke (T. 1., 10) spada u tip Seeboden (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 102., 8). Nož iz ostave Seeboden, sudeći prema neobrađenim šavovima nikada nije bio dovršen i čini se da je ostavljen kao ljevaoničarski škart. Taj nož i nož istog tipa iz Köttmannsdorfa imaju kružno rebro na dršku (ŘÍHOVSKÝ, 1972., 44., T. 14., 144-145), što kod noža iz Velike Gorice nije slučaj. C. Pare je upravo nož, kao i čitavu ostavu iz Seebodena istaknuo kao reprezentanta petoga stupnja horizonata ostava iz sjeverozapadnog Balkanskoga poluotoka i jugoistočno predalpskoga područja. Peti stupanj u novijoj, u stvari vremenski nadalje pomaknutoj kronologiji, traje od 950./920. do 800. g. pr. Kr., a u kulturološkome pogledu odnosi se na oblike stupnja Ha B 2 i Ha B 3 (PARE, 1999., 356., 405.).

Uz velikogorički je materijal iz grobova u knjizi *Zagreb prije početka* iz 1989. godine objavljen na fotografiji još jedan dugački nož izvijenoga sječiva s kratkom jezičastom ručicom (RADOVČIĆ, ŠKOBERNE, 1989., 100.). Prema obliku je blizak noževima tipa Velem St. Vid koji spada u forme karakteristične za prelazak između starijih i mlađih oblika kulture žarnih polja, a nalazi noževa tipa Velem St. Vid prošireni su po čitavoj srednjoj Europi (ŘÍHOVSKÝ, 1972., 51.).

D) Pojedinačni nalazi

I v a n s k a. Nož je objavljen s naznakom da bi mogao pripadati uništenom grobu (T. 1., 1), a datira se u prvu fazu kulture polja sa žarama (VINSKI-GASPARINI, 1973., 180., T. 18., 10). Međutim, svojim oblikom s drškom "na ovalni okvir" izravno se vezuje s nožem iz Smolenica (Slovačka) koji je naznačen kao tip brončane produkcije srednjopodunavske kulture grobnih humaka srednjega brončanog doba (FURMÁNEK, VELIAČIK, VLADÁR, 1991., 102., sl. 10., 14). Isti tip ručke i sličan oblik oštrice s nekoliko paralelnih rebara uz hrbat inače imaju noževi tipa Egelsheim koji se pojavljuju od kasne kulture grobnih humaka do početka kulture polja sa žarama (ŘÍHOVSKÝ, 1972., 41. sq). Stariji tipovi noževa Egelsheim jednostrano su profilirani.

T o r č e c. Nož s prstenastim završetkom ručke (dulj. 36 cm) i jako zakrivljenim početnim dijelom oštrice (T. 1., 3) je iz formalno tipološkog stanovišta miješani oblik, a datiran je temeljem analogija s dobro datiranim noževima tip Hadersdorf na početak 10. st. pr. Kr. (GLOGOVIĆ, MIKO, 2001., 24. sq). Analiza slitine od koje je nož iz Torčeca napravljen, pokazala je relativno visok postotak kositra (6,58 %). Od slovenskih brončanodobnih noževa, analizirano ih je šest (4 iz ostave Hočko Pohorje; 1 iz ostave Pekel; 1 iz ostave Udje) i udio kositra ide u rasponu od 1,48 do 11,78 %, s prosjekom od 5,59 % kositra (TRAMPUŽ-OREL et al., 1996., 220., 231., 234.).

Ž u p a n j a. To je mjesto odakle dolazi nož (T. 1., 2) otkriven zajedno s keramikom (VINSKI-GASPARINI, 1973., 187., T. 18., 9) i datiran je u prvu fazu kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj. Vrh noža (dulj. 23 cm) je odlomljen, a spada u tip Malhostovice veoma blizak tipu Beierdorf, pa kronološki ide u stupanj Beierdorf ili na početak stupnja Hrubčice/Velatice I tj. na prijelaz iz Ha A 1 i Ha A 2 (ŘÍHOVSKÝ, 1972., 31.).

Zanimljivi su noževi s profiliranim i čepastim završetkom drška (Londica, Brodski Varoš) - iz srednje je Europe registriran samo jedan primjerak (vidjeti prethodno). Nož iz ostave Donji Petrovac, koji ima očuvanu koštanu oplatu drška završava sa sličnim oblikovanim poklopcom. U toj je ostavi bio još i nož tip Malhostovice, a ostava je datirana paralelno s ostavama drugoga horizonta u Hrvatskoj (POPOVIĆ, 1994., 27., T. 24., 1-2).

Razvitak pojedinih oblika i tipova noževa, njihovo datiranje, genezu i provenijenciju u srednjoj Europi vrlo je studiozno obradio J. Říhovský godine 1972. Iz Hrvatske je po tome najstariji nož iz Ivanske, slijede noževi koji imaju simetrično zakrivljeni hrbat, a mlađi su tipovi veliki noževi sa snažnije izvijenom oštricom. I na našim je primjerima očigledno da prstenasto oblikovani završetak imaju različite ručkice - štapičaste ili jezičaste s jačim ili slabijim rubnicima i sl., te također da prstenasti zaključak ručke nije datacijski signifikantan.

LITERATURA

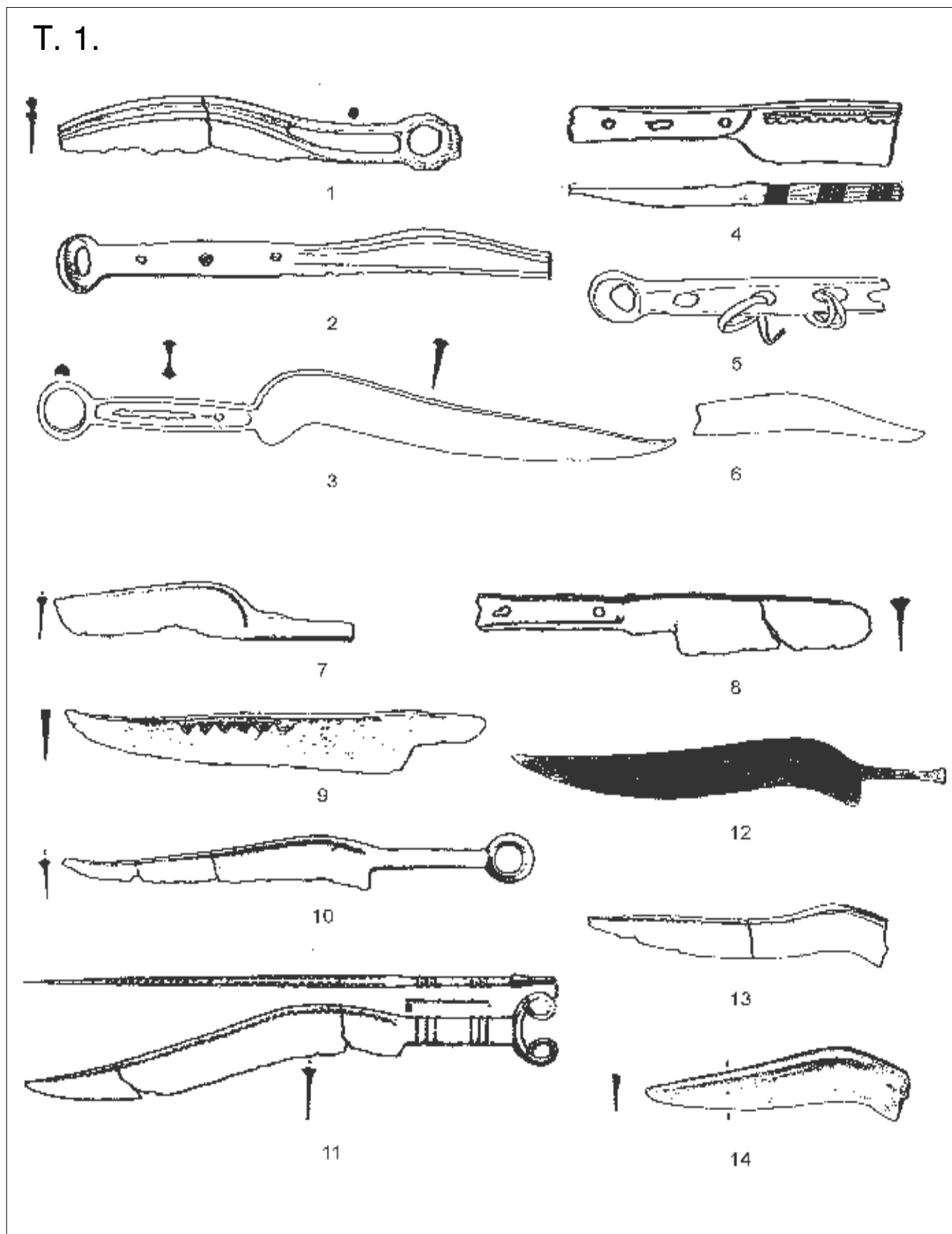
- BALEN-LETUNIĆ, D., 1985., Ostava kasnog brončanog doba iz Maličke, *VAMZ*, 3. ser. 18, Zagreb, 35.-44.
- BALEN-LETUNIĆ, D., 1994., u katalogu izložbe Zagreb prije Zagreba, Zagreb
- BALEN-LETUNIĆ, D., 1996., Novi kasnobrončanodobni lokaliteti sa zagrebačkog područja, *IzdanjaHAD* 17, Zagreb, 13.-27.
- BATOVIĆ, Š., 1983., Kasno brončano doba na istočnom jadranskom primorju, *PJZ* IV, Sarajevo, 271.-374.
- BULAT, M., 1967., Brončanodobni depo iz Kapelne kod Donjeg Mihojca, *OsijZbor* 11, 9.-14.
- BULAT, M., 1975., Kasnobrončanodobni depo iz Poljanaca na Savi, *OsijZbor* 14/15, 1973.-75., Osijek, 3.-56.
- ČERČE, P., ŠINKOVEC, I., 1995., Katalog depojev pozne bronaste dobe, u Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe na Slovenskem I, Ed. Biba Teržan, *KatMon* 29, Ljubljana, 129.-333.
- FURMÁNEK, V., VELIAČIK, L., VLADÁR, J., 1991., *Slovensko v dobe bronzovej*, Bratislava
- GABROVEC, S., 1983., Jugoistočnoalpska regija, *PJZ* IV, Sarajevo, 21.-99.
- GEDL, M., 1984., Die Messer in Polen, *PBF* Abt.VII, 4. Bd., München
- GLOGOVIĆ, D., 2000., Brončanodobne ostave iz Dalmacije, *Opusca* 23-24, Zagreb, 11.-20.
- GLOGOVIĆ, D., MIKO, S., 2001., Nekoliko brončanodobnih nalaza iz okolice Torčeca pokraj Koprivnice i njihova spektrometrijska analiza, *PrilInstArheolZagrebu* 18, Zagreb, 21.-31.
- HOLSTE, F., 1951., *Hortfunde Südosteuropas*, Marburg/Lahn
- MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, N., 2000., Brodsko posavlje u brončano i željezno doba - posljednja dva tisućljeća prije Krista, *ZborSlavBrod* (Ed. Živković-Kerže), Slavonski Brod, 103.-130.
- MÜLLER-KARPE, H., 1959., *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, *RGF* 22, Berlin
- PAPE, CH. F. E., 1999., Beiträge zum Übergang von der Bronze-zur Eisenzeit in Mitteleuropa, *JRGZM* 45. Jhrg. 1998, Teil I, Mainz, 293.-433.
- PETRESCU-DÎMBOVIȚA, M., 1978., Die Sichel in Rumänien, *PBF* Abt.18, Bd. 1, München
- PITTIONI, R., 1954., *Urgeschichte des Österreichischen Raumes*, Wien
- POPOVIĆ, D., 1994., Ostava iz Donjih Petrovaca, u Praistorijske ostave u Srbiji i Vojvodini II, Arheološka građa Srbije, Ser. I - Praistorija, knj. 2, Beograd, 25.-35.
- RUARO LOSERI, L. et al., 1977., *La necropola di Brežec presso S. Canziano del Carso*, Scavi Marchesetti 1896.-1900., Trieste
- SCHAUER, P., 1974., Der urnenfelderzeitliche Depotfund von Dolina, Gde. und Kr. Nova Gradiška, Kroatien, *JRGZM* 21. Jhrg., 1. Tl., Mainz, 91.-124.
- TRAMPUŽ-OREL, N. et al., 1996., Spektrometrične raziskave depojskih najdb pozne bronaste dobe, u Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe na Slovenskem II, Ed. Biba Teržan, *KatMon* 30, Ljubljana, 165.-243.
- TURK, P., 1996., Datacija poznobronzastodobnih depojev, u Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe na Slovenskem II, Ed. Biba Teržan, *KatMon* 30, Ljubljana, 89.-125.
- VINSKI-GASPARINI, K., 1973., *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, *MonFFZadar*, Zadar
- VINSKI-GASPARINI, K., 1983., Ostave s područja kulture sa žarama, *PJZ* IV, Sarajevo, 647.-668.

Summary

Urnfield Culture Knives in Croatia

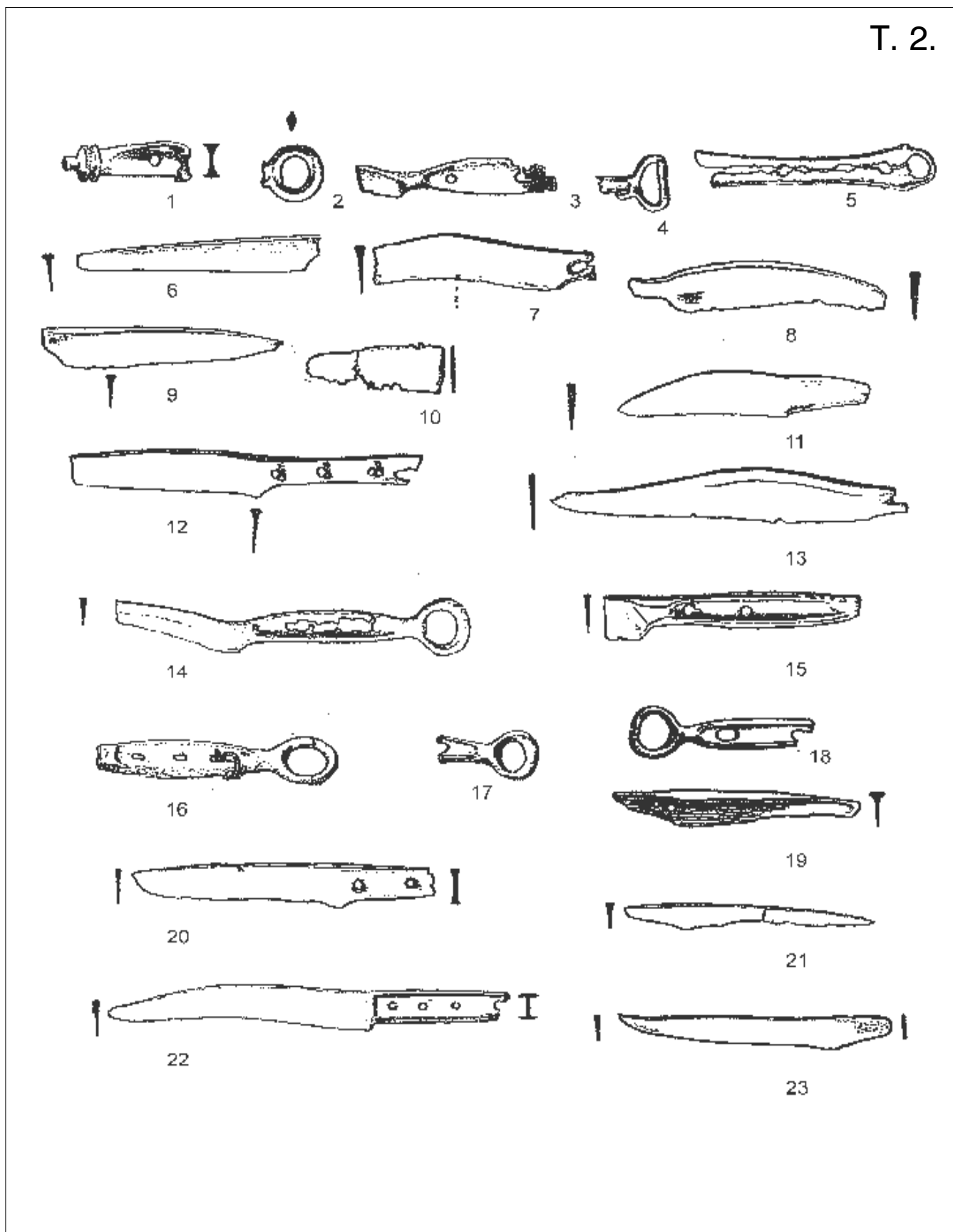
Most knives' fragments have been found in hoards (descending): Brodski Varoš, Beravci, Podcrkavlje, Mačkovac, Poljanci II, Otok-Privlaka. One knife has been found in each of the hoards: Bošnjaci, Budinščina, Dabar-Marina, Donja Bebrina, Dolina, Ivanec Bistranski, Kapelna, Londica, Mačkovac I (Crišnjevi), Malička, Podrute, Poljanci I and Topličica. The Urnfield necropolis Velika Gorica yielded a couple of interesting knife types of the late Urnfield culture, e.g. of the type Seeboden, an antenna-handle knife, etc. Among isolated finds there is a knife of the Egelsheim type from Ivanska, which is the oldest. The knife from Torčec has a special shape and has been subject to ICP AES analysis, and the results were compared to corresponding investigations of Bronze Age finds in Slovenia (Hočko Pohorje, Pekel, Udje). Only two fragmented knives have been found within the context of a settlement – the knife from Novigrad on Sava River and the knife from Pogorišće.

T. 1.

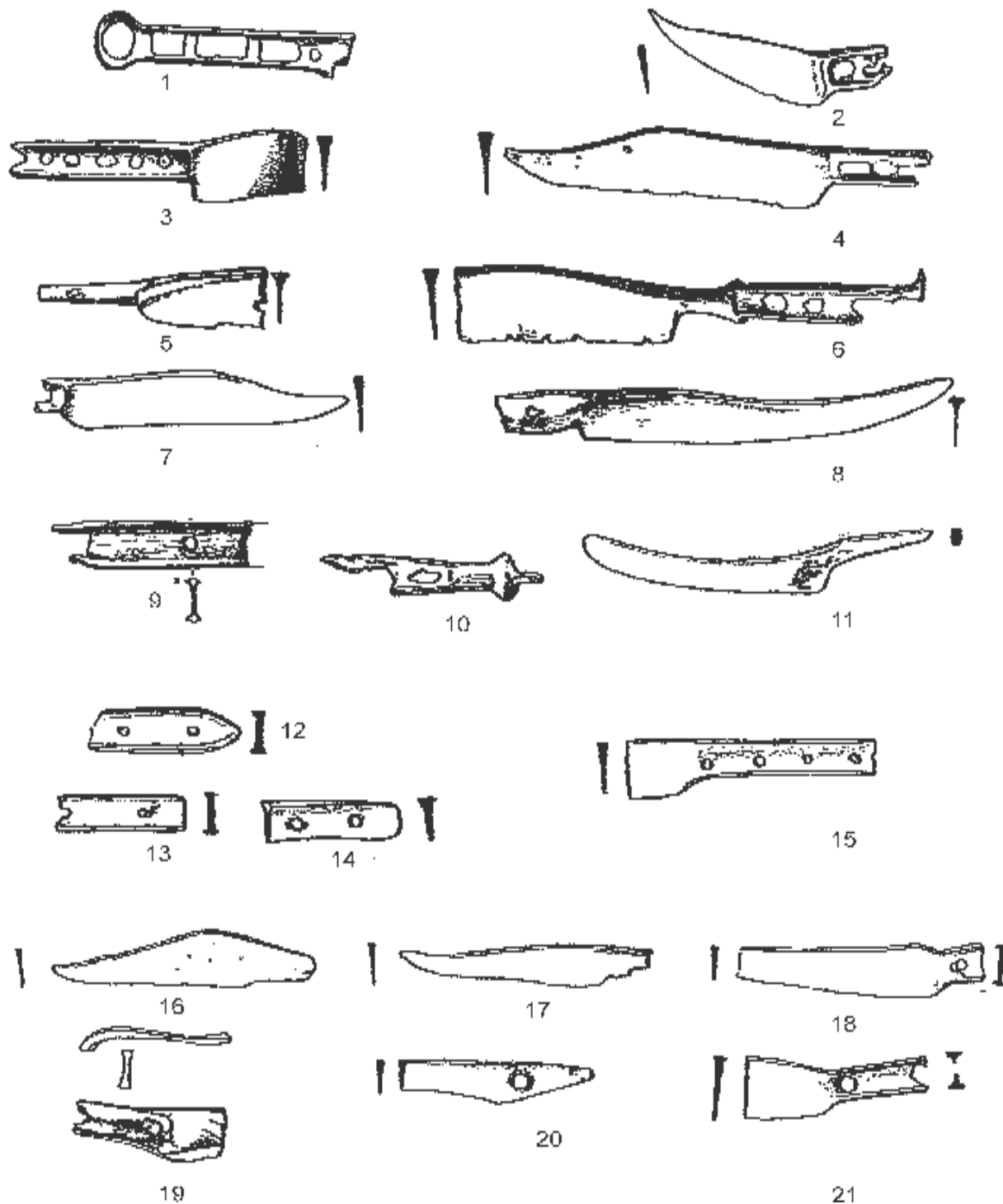
T. 1., 1: Ivanska, 2: Županja, 3: Torčec, 4: Kapelna, 5, 6: Poljanci II ili Poljanci na Savi, 7: Velika Gorica, grob 2/1910, 8: Velika Gorica, grob 1/1911, 9: Velika Gorica, grob 3/1916, 10: Velika Gorica, grob 7/1908, 11: Velika Gorica, grob 1/1911, 12: Dalj, 13: Novigrad na Savi, 14: Pogorišće u Orešju Donjem. M: 1-2, 12-13 = bez mjerila, 3, 6-7, 10-11= 1/3, 4-5, 8-9= 1/2, 14= 1/3.

T. 2.

T. 2., 1-15: Brodski Varoš, 16: Budinščina, 17: Podrute, 18- 19: Otok - Privlaka, 20: Bošnjaci, 21: Veliko Nabrđe, 22: Donja Bebrina, 23 Poljanci I. M: sve bez mjerila.

T. 3.

T. 3., 1-8: Beravci, 9: Mačkovac I (Crišnjevi), 10: Londica, 11: Ivanec Bistranski, 12-15: Porderkavlje - Slavonski Brod, 16-18: Mačkovac, 19: Dolina, 20-21: Malička. M: 1-8, 10-19 bez mjerila, 9 = ca 1/2, 19-21 = 1/2.